

TOMASZ PRYMAK*, WIOLETA DANILEWICZ,
ALICJA KORZENIECKA-BONDAR*****

Decyzje i motywy udziału w wyborach parlamentarnych 15 października 2023 roku młodych kobiet – kandydatek na nauczycielki

Decisions and motives of young female teacher candidates
to participate in the October 15, 2023 parliamentary elections

Streszczenie

W artykule prezentujemy wyniki autorskich badań przeprowadzonych bezpośrednio po wyborach parlamentarnych z 15 października 2023 r. Celem badań było rozpoznanie aktywności wyborczej osób, które studiują na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, a więc przygotowują się do zawodu nauczyciela. Ich działania traktujemy jako priorytetowe w rozwijaniu postaw prospołecznych ich podopiecznych. W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, a w jej ramach technikę ankiety składającą się z czterech części. Do prezentowanej analizy wykorzystaliśmy część dotyczącą pytań udziału respondentek w wyborach oraz cech socjodemograficznych badanych. Badania przeprowadzono w grupie 265 studentek w wieku od 18 do 26 lat (średnia wieku wyniosła 21,4), na kierunku nauczycielskim, we wszystkich pięciu rocznikach. W badaniach

* Wydział Nauk o Edukacji, Uniwersytet w Białymstoku, Polska, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7784-9956>, e-mail: t.prymak@uwb.edu.pl.

** Wydział Nauk o Edukacji, Uniwersytet w Białymstoku, Polska, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7049-4216>, e-mail: w.danilewicz@uwb.edu.pl.

*** Wydział Nauk o Edukacji, Uniwersytet w Białymstoku, Polska, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1145-2996>, e-mail: alibon@uwb.edu.pl.

odnotowujemy istotne różnice w deklaracjach wyborczych przyszłych edukatorek, w porównaniu z populacją generalną Polaków mających czynne prawo wyborcze. Okazuje się, że w przeważającej mierze młode kobiety – przyszłe nauczycielki – dokonały wyboru innych idei reprezentowanych przez konkretne komitety wyborcze niż elektorat ich rodziców, czy osób ze środowiska lokalnego. Frekwencja wyborcza oraz wybory respondentek dają nadzieję na docenianie wartości demokratycznych oraz tworzenia przez nie, jako przyszłe nauczycielki, podwalin do budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Słowa kluczowe:

edukacja, nauczyciel, wybory parlamentarne, społeczeństwo obywatelskie, demokracja, pokolenie Z

Abstract

In this article we present the results of the author's research, conducted immediately after the parliamentary elections of October 15, 2023. The purpose of the research was to identify the electoral activity of people who are studying preschool and early childhood education, and preparing for the teaching profession. We consider their activities as a priority in developing pro-social attitudes of their charges. The study used the method of diagnostic survey. For the analysis presented here, we used the part on the questions of participation of female respondents in elections and sociodemographic characteristics of the respondents. The survey was conducted among 265 female students aged 18 to 26 (the average age was 21.4), in the teaching faculty in all five years. The study notes significant differences in the election declarations of respondents, compared to the general population of Poles with active voting rights. For the most part, respondents have made a choice of different ideas represented by specific electoral committees than the electorate of their parents, or people from the local environment. The voter turnout and the choices of the respondents give hope for an appreciation of democratic values and the laying of the foundation for building a civil society.

Keywords:

education, teacher, civil society, democracy, parliamentary elections, generation Z

1. WPROWADZENIE

Demokracja ma znaczenie dla wielu ludzi, ale nie oznacza tego samego dla wszystkich. Różne osoby mają różne nadzieje i oczekiwania, doświadczenia i potrzeby w odniesieniu do ich demokracji (*More in Common*, 2023). Celem artykułu jest rozpoznanie decyzji wyborczych oraz motywów udziału w ostatnich wyborach parlamentarnych młodych kobiet, kandydatek na nauczycielki edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Te młode osoby (w wieku 19–24 lata), będące na różnych etapach studiowania, przygotowują się do nauczania przyszłych pokoleń Polaków. Jako nauczycielki będą przygotowywać dzieci do rozwijania własnej osobowości, osiągnięcia indywidualnego sukcesu oraz działania na rzecz wspólnoty lokalnej, narodowej, ale i globalnej; rozwijania demokracji. Od nauczycieli uzależnione są zarówno osiągnięcia edukacyjne uczniów, jak i rezultaty reform edukacyjnych (Darling-Hammond and Lieberman, 2012). Nauczyciele są zawodem o „doniosłym znaczeniu społecznym” (Madalińska-Michalak, 2021, s. 46), swoim postrzeganiem świata, wyznawanymi wartościami, podejmowanymi decyzjami i działaniami wpływają na przyszłość (Drózka, 2020; Madalińska-Michalak, 2021). Szczególnie interesujące jest to w regionach o „wyrazistych poglądach politycznych”, takich jak Podlasie. W województwie podlaskim od lat utrzymuje się tendencja odnotowywania wyższego wskaźnika procentowego głosów oddanych na prawicę (Śleszyński, 2005). W bieżącym roku elektorat Prawa i Sprawiedliwości wyniósł 42,39% – o 7% więcej niż w skali Polski. Co istotne – od lat odnotowujemy również wyższe wskaźniki głosowania na PiS wśród mieszkańców wsi – w mieście na prawach powiatu Białegostoku w tegorocznych wyborach parlamentarnych na tę opcję polityczną zagłosowało 31,30% wyborców (PKW, 2023). Tendencja ta dostrzegana była również w poprzednich wyborach (Sobczyński, 2018, s. 279).

Ostatnie wybory parlamentarne można uznać za wyjątkowe pod wieloma względami, które ukażemy, prezentując kilka chronologicznie ułożonych faktów. Polacy zapytani w lipcu 2023 „Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?” w przeważającej większości (55%) odpowiedzieli, że zmierza w złym kierunku. 28% oceniało, że w dobrym kierunku, a 17% miało trudność z odpowiedzią na to pytanie (CBOS, 2023, s. 1). Niezadowolony z kierunku zmian w Polsce częściej niż inni deklarowali młodszy respondenci (71% ankietowanych do 34. roku życia), mieszkańcy największych miast (67%), absolwenci wyższych uczelni (69%), badani o dochodach na osobę w gospodarstwie domowym wynoszących co najmniej 4000 zł (66%), a w grupach społeczno-zawodowych – przedstawiciele kadry kierowniczej i specjaliści z wyższym wykształceniem (72%) (CBOS, 2023, s. 2). Zadowoleni z kierunku

zmian w kraju częściej były osoby starsze biorące udział w ankiecie, w wieku 55 lat i więcej (38–39% w zależności od kategorii), mieszkający na wsi (33%), gorzej wykształceni (35% badanych z wykształceniem poniżej średniego), o miesięcznych dochodach per capita niższych niż 2000 zł (35–36% w zależności od kategorii). W grupach społeczno-zawodowych zadowolenie ponadprzeciętnie często wyrażali rolnicy (42%), a w dalszej kolejności emeryci i renciści (po 38%) (CBOS, 2023, s. 2). Orientacja światopoglądowa i poglądy polityczne badanych stanowiły czynniki różnicujące postrzeganie ogólnej sytuacji w kraju – zadowolone były osoby praktykujące, identyfikujące się z prawicą, popierające PiS; niezadowolone – zwolennicy ugrupowań opozycyjnych. Osoby o niesprecyzowanych preferencjach partyjnych oraz niezamierzający głosować w większości są niezadowolone z sytuacji w kraju (CBOS, 2023, s. 2).

We wrześniu 2023 na pytanie „Jakie są dwa najważniejsze wyzwania stojące przed Polską?” (Bendyk, 2023) młode Polki wskazywały: koszty życia, prawa kobiet i ochronę zdrowia, a młodzi mężczyźni: koszty życia, gospodarkę i „rozdawnictwo” (Bendyk, 2023). To pytanie zadane było w kontekście zaplanowanych na 15 października 2023 roku wyborów parlamentarnych, w okresie gdy duża część społeczeństwa nie była zdecydowana, na kogo oddać głos. Wobec partii rządzącej (PiS) niezmiennie formułowanych było szereg zarzutów: skłócanie Polaków i duża polaryzacja polityczna (Górska, 2019), „przekształcenie TVP w narzędzie propagandy”, „rozdawnictwo”, czyli zbyt szeroka polityka transferów socjalnych, „zbyt bliskie związki z Kościołem” (Bendyk, 2023), ale uprawnieni do głosowania nie mieli przekonania, która z partii biorących udział w wyborach jest w stanie dokonać oczekiwanych zmian (aż 1/5 spośród 79% osób deklarujących udział w wyborach była niezdecydowana, na kogo głosować) (More in Common Polska). Raport Fundacji im. Stefana Batorego pt. *Siła głosu kobiet. Jak będą wybierać Polki?* informuje, że „kobiety, szczególnie młode, są w mniejszym stopniu niż mężczyźni skłonne do formułowania zdecydowanych deklaracji dotyczących chęci głosowania, wyboru partii i pewności, że to właśnie ją się poprze. W drugiej połowie września 2023 roku zdecydowanie udział w głosowaniu deklaruje 52% kobiet w wieku 18–45 lat i 66% kobiet 45+, w porównaniu z 58% i 76% mężczyzn w analogicznych grupach wiekowych” (Bendyk et al., 2023, s. 3). Podsumowując, można powiedzieć, że przed wyborami polskie społeczeństwo było spolaryzowane, ponad połowa chciała zmiany obecnej rzeczywistości, przy czym wiele osób nie wiedziało, na kogo zagłosować, nawet krótko przed wyborami.

W dniu wyborów okazało się jednak, że Polacy, na niespotykaną do tej pory skalę, ruszyli do urn wyborczych. Z informacji Państwowej Komisji Wyborczej wynika, że w wyborach parlamentarnych 15 października 2023 roku

do Sejmu frekwencja wyniosła 74,38%, zaś do Senatu 74,31%. Odnotowano ponad dwunastoprocentowy wzrost frekwencji w stosunku do poprzednich wyborów parlamentarnych w 2019 roku (61,74%), którą wówczas traktowano jako rekordową w całej historii wolnej Polski (jedynie w pierwszych demokratycznych wyborach parlamentarnych we współczesnej Polsce, w 1989 roku, frekwencja była bliska 2/3 głosów wśród uprawnionych i wyniosła 62,70% (PKW, 2023). Oznacza to po pierwsze wielki sukces społeczeństwa demokratycznego, po drugie dużą mobilizację osób niezdecydowanych (by wziąć udział i dokonać wyboru konkretnych osób do Sejmu i Senatu) na finiszu kampanii wyborczej. Niezależnie od pochodzenia, wieku, płci czy warunków materialnych każdy chciał, by jej/jego głos jako jednostki wyraźnie wybrzmiał w tym ważnym dla Polski momencie. Traktujemy to nie tylko jako przejaw zainteresowania sprawami publicznymi, ale przede wszystkim jako dowód zaangażowania w przekształcanie współczesnej rzeczywistości. Uczestniczący w wyborach mieli poczucie, że ich jednostkowy wybór ma znaczenie dla funkcjonowania całego narodu; może doprowadzić do realnej, jakościowej zmiany ich codzienności.

W artykule zaprezentujemy wyniki badań, które umożliwiły odpowiedź na dwa pytania: Na kogo głosowały w wyborach parlamentarnych młode kobiety – kandydatki na nauczycielki edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej oraz jakimi motywami się kierowały?

2. STAWANIE SIĘ SPOŁECZEŃSTWA: MIĘDZY JEDNOSTKĄ A WSPÓLNOTĄ. MIĘDZY WSPÓLNOTĄ A POKOLENIEM Z

Piotr Sztompka, wyprowadzając z socjologii historycznej i teorii podmiotowości koncepcję stawania się społeczeństwa, nakreśla obraz społeczeństwa jako „dynamicznego procesu, w toku którego ludzie, przez swoje działania, wytwarzają i reprodukują kontekst własnej egzystencji – struktury społeczne, które z kolei stają się warunkami początkowymi – ograniczającymi lub stymulującymi – dalsze ich działania” (Sztompka, 2002, s. 526). Struktury społeczne nie istnieją bez jednostek aktywnych w jej ramach, kształtujących i reprodukujących je poprzez swoje działania. I odwrotnie, jednostki nie funkcjonują poza kontekstem społecznym, strukturalnym (systemami normatywnymi, ideologicznymi, kanałami interakcji i hierarchiami nierównych szans społecznych) (Sztompka, 2002, s. 530). Ponadto rzeczywistość społeczna jest w nieustannym ruchu, zmienia się, co „oznacza też (częściową) kontynuację, trwanie, ciągłość ram, w których

dokonyją się zmiany” (Sztompka 2002, s. 530). Wybory parlamentarne mogą stać się przyczynkiem zmian, przekształceń zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i wspólnotowym.

Jesteśmy przekonani, że decyzje podjęte przez Polaków, zwłaszcza przez młode kobiety w wyborach parlamentarnych, są zdarzeniem społecznym, które stanowi „nierozdzielny stop”: (1) czynnika jednostkowego i czynnika strukturalnego (2) ciągłości historycznej i bezustannej zmienności (Sztompka, 2002, s. 530). Decyzje te są przejawem podmiotowości, rozumianej jako „szczególna »wypadkowa« zdolności, umiejętności, motywacji, wiedzy, konsekwencji, ambicji, samozaparcia, członków społeczeństwa, oraz warunków strukturalnych, w których przychodzi im działać”, a zatem podmiotowość jest właściwością społeczeństwa (Sztompka, 2002, s. 531).

Podmiotowość społeczeństwa wyznaczana jest z dwóch stron: »od dołu«, przez zasób umiejętności, talentów, wiedzy, postaw jego członków oraz form organizacyjnych, w jakich łączą się oni w ciała zbiorowe; »od góry«, przez bilans nacisków i ograniczeń, ale także środków i możliwości dostarczanych przez istniejące struktury” (Sztompka, 2002, s. 535).

W naukach społecznych podkreśla się znaczenie młodzieży jako grupy społecznej oraz kategorii społeczno-demograficznej, która dzięki swojej młodości i towarzyszącej jej dynamice może stawać się czynnikiem zmian społecznych i wywierać wpływ na przemiany całego społeczeństwa (Galas, 2004). Jest to grupa niezwykle podatna na przeobrażenia społeczne i postępujący rozwój cywilizacyjny. Zmiany dokonujące się w szerszym kontekście społeczno-ekonomicznym powodują, że pogłębiają się różnice międzypokoleniowe, także w rozumieniu roli w społeczeństwie obywatelskim oraz demokracji przedstawicielskiej. W literaturze przedmiotu można spotkać różne typologie i generacyjne systematyki. Choć ich nazwy brzmią dość enigmatycznie, za każdą z nich kryje się opis konkretnej kategorii ludzi. Ostatnie lata niosły za sobą postępującą cyfryzację życia, ekspansję Internetu jako narzędzia niekontrolowanej wymiany myśli oraz miniaturyzację urządzeń elektrycznych, które umożliwiały korzystanie z jego zasobów. Dzieci millenium (ang. *Millenials*), pokolenie WWW (ang. *Generation WWW*), cyfrowa generacja (ang. *the Digital Generation*), pokolenie E (ang. *Generation E*), pokolenie N (ang. *N-Gens*) czy wreszcie pokolenie Y (ang. *Generation Yers*) to tylko niektóre nazwy określające młodzież dojrzewającą w tej rzeczywistości. Zalicza się do niej część populacji urodzonej pomiędzy rokiem 1982 a 2000. Jest to po-

kolenie, które wyzbyło się ograniczeń terytorialnych (ze względu na postępującą migrację), a tym samym tradycyjnych wpływów kultury lokalnej (Tapscott, 2010, s. 85). To pokolenie, które: ceni wolność – jako najbardziej pożądaną właściwość, a tym samym niezbywalne dobro, wolność rozumianą jako nieograniczony wybór, jako swobodę w autoekspresji, w wyborze pracy czy własnej drogi; uwielbia personalizować i dopasowywać otoczenie do własnych potrzeb; stanowi generację uważnych obserwatorów; decyduje o tym, co kupić, gdzie pracować, uzależnia od wiarygodności i otwartości danej korporacji; chce rozrywki i zabawy w pracy, szkole i życiu towarzyskim; stanowi pokolenie wspólnych działań i rozwiązywania konfliktów; komunikuje się, konsumuje, żyje szybko; stanowi pokolenie innowatorów (Tapscott, 2010, s. 85–88).

W typologiach generacyjnych najmłodszą grupę młodzieży określa się mianem pokolenia Z. Istnieje już kilka sposobów, aby się do nich odnieść: „Postmillenialsi”, „Pokolenie Facebooka”, „Cyfrowi tubylcy”, „Switchers”, „Dzieci Dotcomów”, „Netgeneracja”, „iGeneracja”, „C – pokolenie Connection”, „D – pokolenie Digital”, „R – pokolenie Responsibility”. Pokolenie Z obejmuje osoby urodzone po 2000 roku (Csobanka, 2016, s. 67). Według Krystyny Szafranec (2020) najmłodsze pokolenie charakteryzuje dążenie do spokojnego, celebrowanego, stabilnego życia. Młodzi ludzie dążą do życia w oparciu o respektowanie ich prawa do decydowania o sobie, o kierunku realizacji potrzeb, o stylu życia. Mają poczucie wolności budowane przez ich rodziny, w których potrzeby dzieci były dominujące i realizowane. Pokolenie to, według cytowanej badaczki, dorastało w atmosferze poczucia bycia ważnym, co budowało mentalność, kierunek realizowanych potrzeb (edukacyjnych, ekonomicznych i in.).

W ostatniej dekadzie odnotowaliśmy sukcesywny spadek wpływu instytucji na świadomość i wychowanie dorastającej młodzieży. Nastąpiła wyraźna zmiana dotycząca zaufania do dotychczasowych, instytucjonalnych autorytetów – szkoły, państwa, Kościoła. Aktualne dane wskazują na systematyczne odchodzenie młodych od Kościoła. Jedynie 18,9% badanych wskazało nauczycieli/wychowawców (osoby reprezentujące szkołę) jako wywierające na nich wpływ, systematyczny spadek (od 2015 roku) odnotowujemy w przypadku Kościoła/grupy religijnej (15,4% respondentów potwierdza bardzo duży i duży wpływ tych instytucji na podejmowanie przez nich decyzji i formułowanie sposobu postrzegania otaczającej rzeczywistości). Wnioski te pokrywają się z wynikami badań przeprowadzonych przez Centrum Profilaktyki Społecznej opublikowanych w 2021 roku. Wynika z nich, że 59% respondentów, którzy określają siebie jako osoby wierzące (próbę stanowiło 1051 nastolatków w wieku od 14 do 18 lat z całego kraju) jednoznacznie twierdzi, że ich religijność w ostatnich latach osłabła. Przyczyn takiego stanu

rzeczy młodzież upatruje przede wszystkim w „niezgodności tego, co mówi religia, a co robi Kościół” (64,8% ankietowanych), braku właściwej reakcji Kościoła na pedofilię w jego szeregach (63%) czy zaangażowaniu Kościoła w bieżącą politykę (43,2%) (CBOS, 2023).

Rozwój nowych mediów, nowych urządzeń komunikacyjnych spowodował rozszerzenie się dotychczasowych granic. Młodzi – przedstawiciele pokolenia Z tworzą świat w oparciu o własne obiegi informacji i budowanie przestrzeni relacji, w których punktem odniesienia przestała być własna grupa społeczna. Równocześnie „w Polsce obserwujemy przenoszenie się podziałów na ludzi młodych, czemu towarzyszą próby ich politycznego zaszufladkowania, choć nie mają one wcale takiego charakteru. Miejscem, gdzie ten podział przebiega, nie jest scena polityczna, a głowa, w której zagnieżdżają się preferencje dotyczące fundamentalnych zasad organizacji życia społecznego, przyjmowanych koncepcji świata i samego siebie” (Szafraniec, 2020).

Nastąpił wyraźny podział wizji Polski i życia w niej na dwie grupy, kolektywistyczną i indywidualistyczną, według cytowanej badaczki (2020). Pierwszą reprezentują przeciwniczki autorytaryzmu, normatywności, opresji, partyjnych priorytetów, hipokryzji reprezentowanych przez dotychczasową władzę. Drugą grupę stanowią młodzi ludzie – dostrzegający wrogów w drugim człowieku, mający poczucie nieustannego zagrożenia ze strony innych. Z tym że zmienia się grupa docelowa ich aktywności i kierunku myślenia – od Żydów, przez uchodźców z Afryki Północnej, osoby LGBT+, Unię Europejską, Niemcy. Tym osobom autorytaryzm nie przeszkadzał i nie przeszkadza (co wynika także z prezentowanych wyników badań).

3. METODOLOGICZNE PODSTAWY BADAŃ

Prezentowane badania zostały przeprowadzone niemal bezpośrednio po wyborach parlamentarnych 15 października 2023 roku. Zależało nam przede wszystkim na szybkim uchwyceniu niektórych danych, zwłaszcza motywów podjętych wyborów, które upływ czasu mógł „rozmyć”. Celem badań było rozpoznanie aktywności wyborczej osób, które studiują na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, a więc przygotowują się do zawodu nauczyciela. Ich działania traktujemy jako priorytetowe w rozwijaniu postaw prospołecznych ich podopiecznych. Badania pozwoliły odpowiedzieć na pytania: Na kogo głosowały w wyborach parlamentarnych młode kobiety – kandydatki na nauczycielki edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej? Jakimi motywami kierowały się w wyborach

parlamentarnych młode kobiety – kandydatki na nauczycielki edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej?

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, a w jej ramach technikę ankiety składającą się z czterech części. Do prezentowanej analizy wykorzystaliśmy część dotyczącą pytań udziału respondentek w wyborach oraz cech socjodemograficznych badanych. Wprowadzono pytania otwarte, dotyczące uzasadnienia udziału w wyborach oraz poczucia sprawstwa oddanego głosu. Dobór badanej próby był celowo-losowy. Bezpośrednio wynikał z charakterystyki tegorocznych wyborców, wśród których wyraźnie swoją obecność zaznaczyli ludzie młodzi, w tym – młode kobiety. Badania przeprowadzono w grupie studentek w wieku od 18 do 26 lat (średnia wieku wyniosła 21,4), na kierunku nauczycielskim, obecnych na zajęciach w dniach prowadzenia badań, we wszystkich pięciu rocznikach. Objęto nimi 306 osób. W analizie uwzględniono 265 kwestionariuszy ankiety. Mniejsza liczba związana jest z wykluczeniem tych ankiet, w których nie było pełnego zestawu odpowiedzi. W dalszej części tekstu odnosimy się także do tych uczestników badań.

Respondentki jako miejsce zamieszkania przeważnie wskazywały wieś (40,9%) oraz duże miasta (23,8%). Większość badanych wywodzi się z modelu rodziny 2+2 (43,8% badanych wskazało, że ma jednego brata lub siostrę), co dziesiąta badana jest jedynaczką (10% respondentów). Należy odnotować, że stosunkowo wysoki odsetek studentek wywodzi się z rodzin wielodzietnych – blisko co trzecia badana ma dwoje rodzeństwa (29,7%), 16,2% badanych posiada troje rodzeństwa i więcej.

Badana próba jest zróżnicowana pod względem zmiennej wykształcenia rodziców – matki przyszłych nauczycielek w większości posiadają wykształcenie średnie (38,1%) oraz zawodowe (29,8), z kolei ojcowie respondentek mają głównie wykształcenie zawodowe (41,9%) oraz średnie (31,7%). Niemalże co trzecia matka (28,4%) oraz co szósty ojciec (16,5%) ukończyli studia wyższe.

Należy podkreślić, że blisko 40% badanych, oprócz posiadania statusu studenta, stanowią osoby aktywne zawodowo (39,1%). Studentki zostały również poproszone o ocenę warunków materialnych swojej rodziny, które określają jako średnie/przeciętne (37,1%) oraz dość dobre (35,6%). Nieliczna grupa badanych (3,8%) warunki materialne rodziny ocenia jako złe; bardzo dobre oceny odnotowano z przypadku co piątej respondentki (23,5%). Co dziesiąta respondentka wskazała, że na co dzień pozostaje zatrudniona w branży edukacyjnej (10,6%), a zatem ma świadomość co do specyfiki pracy w tym charakterze, wynikającej między innymi z polityki społecznej państwa w obszarze szeroko rozumianej oświaty.

4. DEKLARACJE WYBORCZE MŁODYCH KOBIEC – KANDYDATEK NA NAUCZYCIELKI

Z sondażowych danych Exit Pool przeprowadzonych przez IPSOS wynika, że 15 października 2023 roku młodzi ludzie licznie uczestniczyli w wyborach. W grupie 18–29-latków frekwencja wyborcza wyniosła 68,8%. Co istotne, w poprzednich wyborach parlamentarnych w 2019 roku frekwencja ta wyniosła jedynie 46,6% (o 22,2% mniejsza) i była najniższa spośród wszystkich grup wiekowych (Latos, 2023).

Tabela 1. Udział respondentek w wyborach parlamentarnych 2023

	N	%
Tak	245	92,5
Nie	20	7,5
Ogółem	265	100

Źródło: obliczenia własne.

Prezentowane wyniki autorskich badań potwierdzają ogromną mobilizację młodego elektoratu w tegorocznych wyborach parlamentarnych. Wśród młodych kobiet – przyszłych nauczycielek udział w wyborach potwierdziło aż 92,5% ogółu badanych, co jest jeszcze wyższym wynikiem niż rekordowa frekwencja w wyborach parlamentarnych 15 października 2023 roku. Jest to również istotnie wyższy wynik w porównaniu z odsetkiem ogółu kobiet, które wyraziły swój głos przy urnie wyborczej, który wyniósł 73,7% (w przypadku mężczyzn głosowało 72%) (PAP, 2023).

18–29-latkowie wybrali Koalicję Obywatelską (27,6 proc.), Trzecią Droge (17,9), Konfederację (17,8), Lewicę (17,4). Prawo i Sprawiedliwość otrzymało od młodych ludzi najmniej głosów, bo tylko 14,9 proc. (Latos, 2023). Opisywaną orientację wyborczą potwierdziły deklaracje wyborcze respondentek.

Tabela 2. Deklaracje wyborcze respondentek w wyborach parlamentarnych 2023

	N	%
Koalicja PO, PSL, Polska 2050, Lewica	154	58,1
Prawo i Sprawiedliwość	49	18,5
Konfederacja	14	5,3
Inne (BS, PJJ, RDIP)	10	3,8

	N	%
Ogółem	227	85,7
Braki danych	38	14,3

Źródło: badania własne.

Młode kobiety – kandydatki na nauczycieli przede wszystkim dokonały wyboru partii wchodzących w skład Koalicji obejmujących kandydatów z KW Platformy Obywatelskiej, Trzeciej Drogi oraz Nowej Lewicy (łącznie 58,1%). Na Prawo i Sprawiedliwość zagłosowało 18,5% studentek, na Konfederację wskazało 5,3% młodych kobiet (w porównaniu ze znacznie wyższym odsetkiem młodych głosujących na skrajną prawicę według danych Exit Poll, w świetle których na Konfederację zagłosowało 17,4%) oraz na pozostałe partie – 3,8%. Szczegółowe dane wskazują zatem na podobieństwa do sondażowej próby ogólnopolskiej, które dotyczą dominacji wskazań na partie dotychczas opozycyjne. Różnice z kolei wynikają z motywów podejmowanych wyborów oraz wybranych czynników je warunkujących.

W prowadzonych do tej pory badaniach potwierdzono istotne korelacje między zmiennymi socjodemograficznymi a aktywnością młodych obywateli w wyborach parlamentarnych i opowiadaniem się za konkretnym programem wyborczym (wyrażonym za głosowaniem na dany komitet wyborczy) (Żerkowska-Balas & Zaremba, 2015). W toku analizy zebranego materiału potwierdzono istnienie statystycznie istotnych zależności między zmienną miejsca zamieszkania młodych kobiet – kandydatek na nauczycielki a konkretnymi deklaracjami wyborczymi badanych ($\chi^2 = 29,77$, $p = 0,003$). W analizowanej próbie odnotowano opisywany już wcześniej trend – co druga respondentka wykazująca poglądy prawicowe, odzwierciedlone w oddaniu swojego głosu wyborczego na Prawo i Sprawiedliwość, pochodzi ze środowiska wiejskiego (49%), podobna tendencja zaznacza się w przypadku badanych głosujących na kandydata do parlamentu z Komitetu Wyborczego Konfederacji (50%). Z kolei w przypadku kandydatek na nauczycieli, które w wyborach 15 października 2023 roku opowiedziały się za Koalicją, większość deklaruje pochodzenie z środowiska miejskiego. Taką tendencję odnotowano w przypadku 64,1% respondentek.

Co istotne, podobne rozkłady głosów wyborczych odnotowano w zestawieniu deklaracji wyborczych respondentek z takimi zmiennymi jak ich sytuacja zawodowa, wykształcenie rodziców czy ocena warunków materialnych w rodzinie. Nie odnotowano statystycznie istotnych zależności między tymi zmiennymi a deklaracjami wyborczymi młodych kobiet –

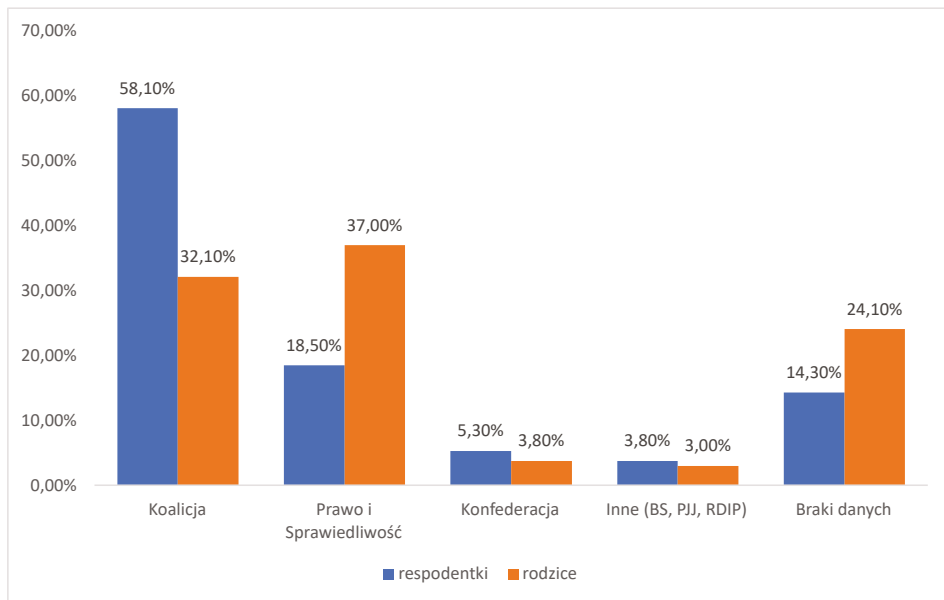
przedstawicielek pokolenia Z i jednocześnie kandydatek na nauczycielki ($p > 0,05$). Dostrzeżono natomiast określne prawidłowości przy uwzględnieniu zmiennej socjodemograficznej wśród badanych, jaką jest posiadanie rodzeństwa. Wśród elektoratu prawicowego przeważają respondentki z rodzin wielodzietnych – 41,7% badanych, które dokonały wyboru kandydata do parlamentu z KW Prawo i Sprawiedliwość, posiada dwoje rodzeństwa, 18,8% młodych kobiet – kandydatek na nauczycieli ma troje i więcej rodzeństwa. Co druga respondentka (53,9%) stanowiąca elektorat Konfederacji pochodzi z rodziny wielodzietnej (posiada dwoje i więcej rodzeństwa). Z kolei co szósta badana, która wskazała kandydata do Sejmu/Senatu z Koalicji Platformy Obywatelskiej, Trzeciej Drogi (Polska 2050 i PSL) oraz Nowej Lewicy, jest jedynaczką, a 37,5% posiada wyłącznie jednego brata/siostrę.

Partycypacja (w wyborach – od autorów) zależy przede wszystkim od socjalizacji na łonie rodziny, a także od udziału we wspólnotach (na przykład religijnej), do których młody człowiek przynależy. Status społeczno-ekonomiczny rodziny oraz wartości polityczne (poczucie sprawstwa czy przekonanie, że głosowanie jest obywatelskim obowiązkiem), jakie przekazują młodemu człowiekowi rodzice, w znacznym stopniu determinuje jego skłonność do partycypacji w pierwszych i kolejnych wyborach” (Żerkowska-Balas & Zaremba, 2015).

W związku z wysoką frekwencją młodych ludzi w wyborach 2023 uznaliśmy, że porównanie ich wyborów z wyborami ich rodziców może przyczynić się do rozpoznania kierunku zmiany społecznej. Zmiany opierającej się także, przynajmniej na częściowej, kontynuacji, trwaniu dotychczasowych ram, w których nastąpiły (Sztompka, 2002, s. 530).

W badaniach respondenci zostali poproszeni o wskazanie deklaracji wyborczych swoich rodziców. W świetle wyników badań oszacowano, że deklaracji wyborczych zgodnych z wyborami rodziców dokonała mniej niż połowa respondentek (44,9%). Co trzecia badana zadeklarowała, że jej wybór był inny (35,5%). Stosunkowo wysoki wskaźnik dotyczy badanych, które nie znały deklaracji wyborczych swoich rodziców (18,5%). Powyższe dane potwierdzają, że trwanie młodych w strukturze rodzinnej z jednej strony determinuje do podejmowania/kontynuowania określonych decyzji wyborczych, z drugiej stymuluje do zmian zgodnych podejmowania indywidualnych, odpowiedzialnych wyborów w oparciu o potrzeby współczesnego pokolenia.

Na poniższym wykresie zaprezentowano, jakich decyzji wyborczych, w świetle deklaracji badanych, dokonywali ich rodzice w zestawieniu z deklaracjami wyborczymi respondentek.

Wykres 1. Deklaracje wyborcze respondentek i ich rodziców

Źródło: badania własne.

37% badanych zadeklarowało, że ich rodzice głosowali na Prawo i Sprawiedliwość. Drugą w kolejności partią preferowaną przez rodziców respondentek byli przedstawiciele zjednoczonej koalicji (32,1%). Nieznaczny odsetek matek i ojców studentek objętych badaniami w tegorocznych wyborach parlamentarnych wybrało kandydata do Sejmu/Senatu z Komitetu Wyborczego Konfederacji (3,8%) oraz innych komitetów, takich jak Bezpartyjni Samorządowcy, Komitet Wyborczy Polska jest Jedna czy Komitet Wyborczy Ruchu Dobrobytu i Pokoju (łącznie 4%). Dane te są zgodne z danymi Państwowej Komisji Wyborczej dotyczącymi wyborów dokonanych w poszczególnych regionach Polski. Wprawdzie w województwie podlaskim, w którym prowadzono omawiane badania, zaistniały rozbieżności, jednak ogólny wynik wskazuje na dominację wyborów przez Prawo i Sprawiedliwość (PKW, 2023).

W tej sytuacji, zwłaszcza w obliczu wysokiej frekwencji młodych ludzi w wyborach 2023, staraliśmy się dokonać analizy porównawczej dotyczącej dwóch pokoleń: rodziców i córek. Odnotowano wyraźne różnice między deklaracjami

wyborczymi studentek pedagogiki a wyborami ich rodziców (wskazanymi przez uczestniczące w badaniach respondentki), co jest kolejnym wskaźnikiem dokonującej się zmiany. Największe rozbieżności dotyczą orientacji prawicowych wyrażających się w wyborze Komitetu Wyborczego Prawa i Sprawiedliwości, na które zgłosowało 37% rodziców badanych, w porównaniu z 18,5% uczestniczących w badaniach studentek. Na zjednoczoną koalicję zgłosowało 58,10% respondentek i 32,10% ich rodziców. Niskie rozbieżności odnotowano w przypadku wyboru kandydata do Sejmu/Senatu z KW Konfederacja czy pozostałych komitetów wyborczych, które ostatecznie nie weszły do parlamentu. Istotne jest również to, że stosunkowo duża część badanych nie udzieliła odpowiedzi na pytanie o wybór konkretnej partii wyborczej (18,5%), co czwarta młoda kobieta – kandydatka na nauczycielkę nie odpowiedziała, kogo wybrali jej rodzice (24,1%). Motywom, które kierowały tą grupą badanych, poświęcamy odrębną część poniższej analizy.

Opisaną, wyraźną różnicę dotyczącą poczynionych wyborów przez pokolenie najmłodszych wyborców oraz ich rodziców potwierdzają wyniki wyborów przedstawione przez pracownię Ipsos (exit poll), w świetle których wśród wyborców wraz z wiekiem wzrastał odsetek osób deklarujących orientacje prawicowe wyrażone w wyborze KW Prawa i Sprawiedliwości. W grupie osób po czterdziestym roku życia takiego wyboru dokonało odpowiednio 34,5% mężczyzn oraz 32,5% kobiet. Z kolei w grupie wiekowej 50–59 lat na PiS zgłosowało 46,7% mężczyzn oraz 44,4% kobiet (TVN24 2023).

Sądzymy, że wprawdzie zmiana ta ma charakter ogólnokrajowy, jednak chcemy podkreślić jej większą moc w województwie podlaskim, czyli w regionie o bardzo wysokim wskaźniku wyborów Prawa i Sprawiedliwości. Ponadto prawie połowa studentek pochodzi ze środowisk wiejskich, w których także częściej dokonano wyborów tej partii. One jednak nie determinowały swoich wyborów swoistą „tradycją i orientacją wyborczą”.

5. MOTYWY UDZIAŁU MŁODYCH KOBIEC – KANDYDATEK NA NAUCZYCIELI W WYBORACH PARLAMENTARNYCH 15 PAŹDZIERNIKA 2023 ROKU

Analiza odpowiedzi na pytanie otwarte w ankiecie, brzmiące „Czy uważa Pani, że oddany głos wpłynął na wyniki wyborów”, pozwala wskazać dominujące motywy udziału respondentek w wyborach: obowiązek obywatelski oraz powinność patriotyczna. Pierwszy utożsamiany jest z poczuciem bycia obywatelem kraju i przypisanych tej relacji powinności. Drugi ma charakter bardziej ogólny, oparty na artykułowaniu miłości do Polski. Te dwa główne motywy wskazywane były bez

względu na wybór partii, w grupach wyborczyń Koalicji, PiS, Konfederacji i in. Młode kobiety, oddając głos w wyborach, pisały: *To mój obowiązek obywatelski. Nie można czegoś oczekiwać, albo potem narzekać, jeśli się nie głosuje* (an. 5, III rok studiów; KO)¹; *to mój obowiązek obywatelski* (an. 39, III r., PiS); *oddając głos udowodniłam, że mi zależy; wykazałam się postawą patriotyczną* (an 6, III r., PiS).

Kolejnym motywem łączącym respondentki, bez względu na wybór partii, było poczucie znaczenia oddanego głosu, jego demokratycznej, sprawczej mocy. Wszystkie grupy wyborczyń (Koalicji i pozostałych partii) silnie akcentowały znaczenie ich głosu. Studentki wierzyły w siłę „zjednoczenia” wszystkich głosów; w siłę wspólnoty ukierunkowanej na cel. Oto słowa studentki: *Każdy głos jest ważny. Ma autentyczny wpływ na to, co dzieje się w Państwie*” (an. 29, III r., PiS). Głos ma potencjał przeważenia szali w wyborach: *Myślę, że każdy głos ma wpływ na wynik wyborów. Jeden głos może zmienić całe wyniki* (an. 65, III r., KO). Ponadto głos daje upewnienie do działania przedstawicielom wybranej partii, a wyborcom podstawy do formułowania określonych oczekiwań. Tak pisze o tym respondentka: *Ponieważ partia, na którą głosowałam, będzie miała wpływ na decyzje rządu* (an. 25 III r., Konfederacja); *Gdybym nie wzięła udziału w wyborach, nie mogłabym żądać wiele od panującego rządu* (an. 20, III r., Trzecia Droga). Studentki dowiodły, że rozumieją, że polityka jest dla nich i decyduje o nich.

Obok tych łączących respondentki wypowiedzi istnieją motywy różnicujące wyborczynie poszczególnych ugrupowań. Analiza wypowiedzi kobiet głosujących na partie koalicyjne pozwoliła wyłonić dwie grupy motywów: (1) o charakterze indywidualnym, (2) o charakterze wspólnotowym. Dla siebie badane osoby pragną poprawy warunków życia, przejawiającej się np. w podwyżkach dla nauczycieli; życia zgodnie z własnymi przekonaniem. Wyraźnie wybrzmiały motywy związane z przyszłą profesją, badane jako przyszłe nauczycielki dostrzegały potrzebę zmiany w systemie oświaty (an. 22, III r., Trzecia Droga), w tym poprawy warunków pracy nauczycieli (an. 2, III r., KW Polska Jest Jedna). Niektóre respondentki odnosiły się do swojej przyszłej sytuacji na rynku pracy: *kształćąc się na nauczyciela i chcąc pracować w przyszłości w zawodzie wiedziałam, że muszą nastąpić zmiany... Za głosowałam, ponieważ chciałam lepszego startu w dorosłe życie* (an. 100, III r., Trzecia Droga).

Ponadto młode kobiety oczekują przedstawiciela najbardziej zgodnego z ich poglądami, który będzie reprezentował ich poglądy, interesy (an. 56, I r., PiS); pra-

¹ Wypowiedzi respondentek są zapisane kursywą z zachowaniem stylu wypowiedzi. Po każdej wypowiedzi w nawiasie zawarty jest numer ankiety oraz informacja metryczkowa (rok studiów, wybrana partia).

gną, by prawa kobiet były dostrzegane i respektowane, np. prawa do autonomii, do podejmowania decyzji, do bycia szczęśliwą, *prawa do wolności słowa i możliwości bycia sobą* (a. 11, III r., KO). Te prawa kobiet kandydatki na nauczycielki rozszerzają na inne grupy defaworyzowane, zagrożone wykluczeniem, np. rodziny z dziećmi z różnego typu dysfunkcjami, osoby LGBTQ+. Wśród innych motywów o charakterze wspólnotowym badane wymieniały: dążenia do poprawy jakości życia w Polsce, na które składają się np. wzmocnienie opieki zdrowotnej oraz edukacji; *równouprawnienie i takie spojrzenie na innych ludzi, aby każdy mógł czuć się godnie* (an. 38, III r., Trzecia Droga); *zapobieganie rozdawnictwu w Polsce* (an. 20, III r., Trzecia Droga), *wolność i niezależność sądów* (an. 19, IV r., Trzecia Droga) czy *spadek inflacji, podniesienie zarobków* (an. 22, III r., Trzecia Droga). Oddając wyborczy głos, młode kobiety dążyły do zmiany dotychczasowej władzy, do większego zróżnicowania partii tworzących rząd i reprezentowanych przez nich koncepcji definiowania i rozwiązywania kluczowych problemów w Polsce. Wreszcie badane oddawały głos, kierując się obawami, że jest to ostatni czas na zakończenie sporów wewnątrz krajowych, obronę kluczowych wartości, takich jak demokracja. Oto przykładowe wypowiedzi: *Było to wydarzenie, które traktowałam priorytetowo. Bałam się, że może to być ostatnia szansa by oddać demokratyczny głos. Spory międzypartyjne napawały mnie strachem ponieważ czułam, że dobro obywateli schodzi na drugi plan. Chciałam przyczynić się do bardzo ważnej decyzji dla Polski”* (a8, III r. studiów, KO); *by zakończyć rządy osób, które chciały pozbawić kobiety ich praw i uprzedmiotwić je* (a30, III r., Trzecia Droga).

Wyborczynie Prawa i Sprawiedliwości głosowały (1) kierując się nadzieją na dobrą przyszłość, (2) w obronie cenionych przez siebie wartości. Badane kobiety pragnęły, aby Polska zmieniała się na lepsze, a one mogły *żyć godnie w kraju* (an. 28, III r., PiS), w którym mogłyby *czuć się w nim bezpiecznie* (an. 29, II r., PiS), Ich wybory motywowane są pragnieniem, *żeby Polska pozostała krajem chrześcijańskim, żeby nie powstały w Polsce legalne kliniki aborcyjne* (an. 25 IV r., PiS) oraz *aby do władzy nie doszły osoby nienadające się do tego i szkodzące polskiej polityce* (a 5, I r., PiS). Te wypowiedzi są świadectwem podejmowanych wyborów w oparciu o obawy i strach. Godność, bezpieczeństwo, chrześcijaństwo, suwerenność – to kluczowe wartości udokumentowane w wypowiedziach respondentek.

Niewielki odsetek badanych kobiet (7,5%) nie wziął udziału w wyborach. Niektóre z nich podawały argumenty dotyczące braku zainteresowania polityką, braku przekonujących je kandydatów, czy czynników od nich niezależnych, np. brak możliwości dotarcia do lokalu wyborczego z powodu wyjazdu lub choroby. Oto

kilka wypowiedzi: *Brak godnych kandydatów, brak wiedzy, umiejętności, kompetencji do podjęcia tak ważnej decyzji* (an. 11, I r.); *nie uczestniczyłam w wyborach, ponieważ nie interesuję się polityką* (an. 19, III r.); *nie miałam możliwości głosowania, ponieważ byłam w tym czasie w innym województwie. Nie miałam dostępu do aplikacji, aby złożyć wniosek o zmianę miejsca zamieszkania* (an. 23, III r.).

Warte odnotowania były komentarze uzasadniające odmowę odpowiedzi na pytanie o wybraną przez respondentki i ich rodziców partię polityczną (mimo zachowania przez badaczy wszystkich zasad anonimowości). Studentki komentowały: *Uważam, że jest to sprawa prywatna* (an. 15, III r., brak danych); *Fakt, na jaką partię zagłosowałam ja i moja rodzina to tylko nasza sprawa. Dlatego nie odpowiem na to pytanie* (an. 4, III r., brak danych). Przypuszczamy, że ta odmowa może być przejawem nieufności badanych i ich niskiego poczucia bezpieczeństwa ontologicznego.

6. ZAKOŃCZENIE

Współczesnemu pokoleniu młodych ludzi towarzyszą istotne kryzysy, przejawiające się w życiu w świecie rozpadu dotychczasowych reguł i postaci rzeczywistości, co jest sprzężone z ograniczeniem rozumienia zachodzących zdarzeń oraz procesów (Szafraniec, 2020, s. 25–28). Przedstawiciele pokolenia Z konfrontowani są z problemem definiowania różnic w kategoriach zamykających, a nie kreatywnych. W obliczu dominującej, populistycznej narracji młodzi zamykają się w obrębie różnych grup społecznych o nieprzekraczalnych dla tych grup granicach. Jednocześnie niepewność stanowi cechę czasu wchodzenia w dorosłość, w tym zawodowe życie; kryzysy globalne i lokalne w obszarze bezpieczeństwa, ekonomii, zdrowia nie dają gwarancji stabilnego rozpoczęcia kolejnego etapu życia, pewności. Do tego dochodzi brak przewidywalności wywołany pandemią. Czas „zamknięcia” (edukacji i pracy on-line) ograniczyły i osłabiły więzi społeczne. Wywołały lub wzmogły problemy psychiczne, z którymi młodzi przestali sobie radzić. Również wojna w Ukrainie wzmacnia nieprzewidywalność czasu, co także wzbudza poczucie zagrożenia i nieprzewidywalności (Szafraniec, 2020). Opisane powyżej kryzysy wywołują lęki, gniew, ale też prowadzą do sprzeciwu. Do sprzeciwu wobec zaniechania dążenia do podniesienia jakości życia, które młodzi ludzie rozpoczynają.

Podczas wyborów parlamentarnych w 2023 roku młode pokolenie udowodniło, że „istnieje” i stanowi grupę potrafiącą się zmobilizować. Stworzyło potężną grupę świadomą wagi indywidualnego głosu mającego siłę milionów podobnych.

Kluczem do zrozumienia fenomenu wyborów parlamentarnych 15 października 2023 roku jest przede wszystkim frekwencja wynosząca ponad 74% (ok. 22 mln wyborców, czyli o prawie 3,5 mln więcej niż cztery lata temu). Udział w wyborach, w porównaniu z 2019 rokiem, znacząco wzrósł w niemal wszystkich grupach wiekowych, lecz najbardziej w grupach pomiędzy 18. a 29. rokiem życia i powyżej 50 lat. Frekwencja w grupie najmłodszych wyborców wzrosła z 46% w 2019 roku do 71% w 2023 roku. Wejście tej grupy wiekowej w aktywność wyborczą zdecydowanie wzmocniło elektorat Koalicji Obywatelskiej (300 tys. młodych głosów więcej) oraz dało wysoki wynik Trzeciej Drodze. Powyższe dane potwierdzają wyniki autorskich badań, z których wybrane prezentujemy w niniejszym tekście. Młode kobiety – kandydatki na nauczycielki w jeszcze większym stopniu wykazały determinację w oddaniu głosu wyborczego na swojego kandydata. Tylko jedna na dziesięć respondentek nie wzięła udziału w tegorocznych, tak ważnych w perspektywie społecznej i indywidualnej, wyborach parlamentarnych. Traktujemy to jako pożądaną konsekwencję edukacji obywatelskiej i zrozumienia znaczenia indywidualnego oddziaływania na kształt rzeczywistości.

W badaniach odnotowujemy istotne różnice w deklaracjach wyborczych przyszłych edukatorek, w porównaniu z populacją generalną Polaków posiadających czynne prawo wyborcze. Okazuje się, że w przeważającej mierze młode kobiety – przyszłe nauczycielki dokonały wyboru innych idei reprezentowanych przez konkretne komitety wyborcze niż elektorat ich rodziców czy osób ze środowiska lokalnego. Rozpoznana skala różnych wyborów córek i rodziców jest o tyle istotna, że przekaz międzypokoleniowy w rodzinach odnosi się także do dominującego systemu aksjonormatywnego w społeczeństwie, mogących przebiegać w sposób kontestujący bądź umacniający. W badanych rodzinach zachowane są oba sposoby, choć z bardzo wyraźną przewagą kierunku kontestującego. Jednocześnie perspektywy młodych dorosłych i ich rodziców mogą wskazywać na ich związek z określonego typu wartościami, czyli na wspólne wartości i odwrotnie – na różnice w ich szeregowaniu i definiowaniu. Sądzymy, że zmiana miejsca zamieszkania, kontakty z osobami spoza rodziny i dotychczasowego środowiska społecznego dały badanym studentkom szerszą perspektywę interpretacji otoczenia społecznego niż w dotychczasowym miejscu zamieszkania (i aktualnego ich rodziców). Nie do przecenienia jest emancypacyjna rola edukacji – młode kobiety, głównie ze środowiska wiejskiego, które rozpoczęły kształcenie wyższe, stopniowo nabywają kompetencje do podejmowania samodzielnych decyzji i wyborów, mając na uwadze dobro indywidualne i społeczne, a także role, do których są przygotowywane (przyszłych nauczycielek – edukatorek). Z drugiej strony to wybór przyszłego zawodu determinuje je do nabywania kompetencji obywatelskich, zawierających

się w zdolności do efektywnego zaangażowania w działania publiczne, zdolności wykazywania solidarności i zainteresowania rozwiązywaniem problemów stojących przed lokalnymi i szerszymi społecznościami, konstruktywnego uczestnictwa w tych strukturach czy uczestniczenia w procesach podejmowania decyzji na wszystkich poziomach, od lokalnego, przez krajowy, po europejski (Ordowska, 2018). Posiadanie tych przymiotów przez młode kobiety – przyszłe nauczycielki jest istotnym warunkiem początkowym, zgodnie z koncepcją stawania się społeczeństwa Sztompki, stymulującym konstruktywne zmiany i przekształcenia w wymiarze społeczeństwa obywatelskiego. Wybory respondentek dają nadzieję na docenianie wartości demokratycznych oraz tworzenia przez nie, jako przyszłe nauczycielki, podwalin do budowania społeczeństwa obywatelskiego. Jednocześnie analizowane wyniki badań, ukazujące różnice w wyborach rodziców i ich córek, wnoszą ciekawy wątek do dalszych badań i dyskusji o międzypokoleniowym przekazie wartości (Kajta & Pustułka, 2023).

Zdajemy sobie sprawę z potrzeby analizy prezentowanych danych w oparciu o wiele wymiarów społecznej rzeczywistości. Z konieczności ograniczyliśmy je do podstawowych danych, których dobór wynika z ograniczeń redakcyjnych. Staramy się skupiać na podstawowych czynnikach charakteryzujących udział badanych osób w wyborach parlamentarnych 2023, lecz czynimy odniesienia do procesów, jakie dotyczą tego pokolenia w skali mikro (specyfiki ostatnich lat w Polsce kraju) i skali makro – procesów charakterystycznych dla młodych ludzi bez względu na miejsce zamieszkania.

Bibliografia

- Bendyk, E. (2023). *Niezdecydowani w dniu wyborów*. Fundacja im. S. Batorego, https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2023/10/Niezdecydowani_4.pdf.
- Bendyk, E., Cześniak, M. & Gutkowski, S. (2023). *Polacy gotowi na zmianę. Wynik wyborów rozstrzygną niezdecydowani*. Fundacja im. S. Batorego, <https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2023/09/Polacy-gotowi-na-zmiane.pdf>.
- Bendyk, E. & Gutkowski, S. (2023). *Naprawdę ważne tematy. Jak przekonać nieprzekonanym wyborców?* Fundacja im. S. Batorego, https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2023/10/Niezdecydowani_4.pdf.
- Bendyk, E., Gutkowski, S. & Materska-Sosnowska, A. (2023). *Siła głosu kobiet. Jak będą wybierać Polki?* Fundacja im. S. Batorego, <https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2023/10/Sila-glosu-kobiet.pdf>.
- Centrum Badań Opinii Społecznej (2020): *Polacy o demokracji*. Komunikat z badań nr 95/2020, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_095_20.PDF.
- Centrum Badań Opinii Społecznej (2021). *Motywacje wyborcze Polaków*. Komunikat z badań nr 32/2021, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_032_21.PDF.

- Centrum Badań Opinii Społecznej (2023). *Nastroje społeczne w lipcu*. Komunikat z badań nr 92/2023 https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_092_23.PDF.
- Centrum Profilaktyki Społecznej (2023). *Co młodzi Polacy sądzą o Kościele?* <https://www.rp.pl/kosciol/art224801-sondaz-co-mlodzi-polacy-sadza-o-kosciele>.
- Csobanka Z.E. (2016). The Z Generation, *Acta Technologica Dubnicae*, 6(2), De Gruyter Open, 63–76.
- Darling-Hammond, L. & Lieberman, A. (2012). Teacher education around the World: What can we learn from international practice? W: L. Darling-Hammond & A. Lieberman (red.), *Teacher education around the world: Changing policies and practices* (s. 151–169). Routledge.
- Dróźka, W. (2020). *Ewolucja etosu i roli społecznej nauczyciela na kanwie pamiętników i autobiografii nauczycieli z lat 1992–1993, 2002–2004 i 2014–2016*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.
- Galas, B. (2005). Młodzież. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. III (s. 327–336). Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Górska, P. (2019). *Polaryzacja polityczna w Polsce. Jak bardzo jesteśmy podzieleni?* <http://cbu.psychologia.pl/wp-content/uploads/sites/410/2021/02/Polaryzacja-polityczna-2.pdf>.
- Kajta J. & Pustułka P. (2023). *Międzypokoleniowy przekaz wartości i wizji dobrego życia w rodzinie. Porównanie perspektyw młodych dorosłych i ich rodziców*, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/22916/Justyna%20Kajta%20Paula%20Pustulka%20Studia%20BAS%203%202023.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Kądziela, A. (2023). *Polityczny portret młodych Polaków*. Indykator Centrum Badań Marketingowych, Fundacja Konrada Adenauera, <https://www.kas.de/documents/279510/22888893/POLITYCZNY+PORTRET+M%C5%81ODYCH+POLAK%C3%93W.pdf/a3a50da9-da4a-6402-cf15-a5cb21fda14b?version=1.0&t=1681401124135>.
- Latos, G. (2023). Wybory 2023. Jak będą głosować kobiety? *Gazeta Prawna*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9314485,wybory-2023-jak-beda-glosowac-kobiety-raport.html>.
- Latos, G. (2023). Wybory 2023: Jak głosowali młodzi ludzie? I jak wyglądałaby Polska, gdyby do wyborów poszli wyłącznie oni? *Gazeta Prawna*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9323015,wybory-2023-jak-glosowali-mlodzi-exit-poll.html>.
- Madalińska-Michalak, J. (2021). *Pedeutologia. Prawno-etyczne podstawy zawodu nauczyciela*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- More in Common (2021). *It's Complicated. People and Their Democracy in Germany, France, Britain, Poland and the United States*, <https://www.moreincommon.com/media/5yvykfc/more-in-common-bosch-democracy-full-report-eng.pdf>.
- Ordowska, K. (2018). *Rola nauczyciela w kształtowaniu postaw uczniów. Materiały w konferencji dotyczącej edukacji obywatelskiej*. http://www.edukacjaobywatelska.gfo.pl/uploads/images/pliki/Rola_nauczyciela_w_ksztaltowaniu_postaw_uczniow-KOrdowska.pdf.
- Państwowa Agencja Prasowa (2023). *Ile kobiet a ilu mężczyzn głosowało? Z jakiej grupy*

- wiekowej było najwięcej głosujących? <https://www.pap.pl/aktualnosci/ile-kobiet-ilu-mezczyzn-glosowalo-z-jakiej-grupy-wiekowej-bylo-najwiecej-glosujacych>
- Państwowa Komisja Wyborcza (2023), <https://wybory.gov.pl/index/?language=pl&tab=wybory&accessibility=off>.
- Sobczyński, M. (2018). Postawy wyborcze ludności miejskiej. W: M. Kowalski & P. Śleszyński (red.), *Atlas wyborczy Polski* (s. 261–279). Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Sztompka, P. (1997). Kulturowe imponderabilia szybkich zmian społecznych. Zaufanie, lojalność, solidarność. *Studia Socjologiczne*, 4(147), 5–19.
- Sztompka, P. (2002). *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Wydawnictwo Znak.
- Śleszyński, P. (2018). Wybory parlamentarne 2005. W: M. Kowalski, P. Śleszyński (red.), *Atlas wyborczy Polski* (s. 133–142). Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Tapscott, D. (2010). *Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia nasz świat?* Tłum. P. Cypryański. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- TVN 24 (2023). *Jak głosowali mężczyźni, a jak kobiety? Młode panie wsparły KO i Lewicę, młodzi panowie Konfederację. Starsi poparli PiS*, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-parlamentarne-2023-jak-glosowali-mezczyzni-a-jak-kobiety-7399212>.
- Zielińska, M. (2020). *Gotowi na dorosłość? Projekty życiowe i zasoby społeczne młodego pokolenia*. IFIS PAN.
- Żebrowska-Balas, M. & Zaremba M. (2015). *Partycypacja nowych wyborców*. Fundacja im. Stefana Batorego, https://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Masz%20Glos/partycypacja_nowych_wyborcow.pdf.